

Koraki in vizije vrednote in odgovornost

ŠTIRI LETA ALI ŠTIRI DESETLETJA?

Prve predčasne volitve v samostojni državi odpirajo več vprašanj, kot bodo prinesle odgovorov. Gotovo je le, da Slovenija potrebuje odločne, hitre in učinkovite ekonomske kratkoročne ukrepe, a prav tako je dejstvo, da ti sami po sebi še ne bodo odpravili vseh v dvajsetletni družbeni tranziciji nakopičenih anomalij slovenske družbe. Ali drugače, letos se ne bomo ali se vsaj ne bi smeli odločati le o tem, kako nam bo prihodnja štiri leta, ampak predvsem o tem, kako nam bo v prihodnjih desetletjih.

Boštjan Tadel se je o nekaterih dilemah prihodnosti pogovarjal z različnimi sogovorniki, sociolog dr. **Urban Vehovar** piše o treh glavnih vprašanjih, na katera bo morala odgovoriti slovenska politika, ekonomist dr. **Jože P. Damijan** in samostojna novinarka **Polona Balantič** pa sta vzela v roke zanimivi knjigi, ki vsaka po svoje prinašata zavezujoče poglede na čas, ki ga živimo.

Ali je gospodarska rast res edino merilo družbenega razvoja? Potrebujemo več ali manj države? Res živimo v času in družbi brez vrednot ali so te tako individualistične, da razkrajajo skupnost? O teh vprašanjih, ki jih prihajajoče volitve gotovo še ne bodo dokončno razrešile, lahko pa bi sprožile tehtnejše razpravljanje od dosedanjega, smo se pogovarjali z ekonomistko, pravnico, filozofom in umetnikom.

BOŠTJAN TADEL

Kaže, da bodo te volitve ne le predčasne, temveč tudi izredne v več pomenih: na dosedanjih petih rednih volitvah v letih med 1992 in 2008 je šlo bolj ali manj za zaupnico ali ne vladajoči ekipi, nismo pa odločali o temeljnih usmeritvah države in družbe kot na prvih večstrankarskih volitvah leta 1990. To dokazuje tudi dejstvo, da se ponudba strank in njihovih voditeljev ni bistveno spreminjala, občasno je kakšna stranka razpadla ali v ospredje potisnila drugega človeka, a to niso bile tehtnejše spremembe ne politike ne politikov.

Tokrat bi moralo biti drugače, saj so danes tako slovenske

in evropske kot globalne razmere verjetno kompleksnejše in zapletenejše od tistih po koncu hladne vojne in bankrota evropskih socialističnih držav konec osemdesetih let preteklega stoletja. Tokratne družbene spremembe utegnejo namreč segati dlje, globlje in globalneje. Ekološka, energetska, prehrabna, socialna, finančna in številna druga vprašanja presegajo meje teh ali onih družbenih ureditev, državnih zvez in kultur. Vprašanj je več, kot imamo za zdaj odgovorov.

Tudi mnogo večje, vplivnejše in močnejše države, kot je Slovenija, se srečujejo s podobnimi ali vsaj enako zahtevnimi razvojnimi dilemami. Če se v Sloveniji pritožujemo nad hromečo referendumsko zakonodajo in opozicijo, ki samo meče polena, je denimo tudi v Združenih državah z izrazito ločitvijo med izvršno in zakonodajno vejo oblasti položaj enak, zaradi stalnih terminov volitev pa bodo v trenutnem pat položaju vsaj še do začetka leta 2013. Dogajanje v evroobmočju in širše Evropski uniji je nepredvidljivo iz tedna v teden, zadnje čase pa celo iz dneva v dan. Slovenija je seveda vpeta tako v evropske kot v globalne tokove in v obeh predstavlja zelo majhen člen. Vendar pa je ta člen lahko šibkejši ali močnejši, bolj ali manj odporen oziroma odziven na dražljaje iz sveta. In kot posledica tega se ljudje v Sloveniji lahko boljše ali slabše počutimo, z upanjem ali s tesnobo pričakujemo svojo ter družbeno prihodnost.

STROKA USKLAJENA, POLITIKA MORA OPRAVITI SVOJE DELO

Ekonomska stroka o večini nujnih, torej kratkoročnih ukrepov pretežno soglaša, meni dr. **Maja Makovec Brenčič**, prodekanja Ekonomske fakultete v Ljubljani in predsednica Društva za marketing Slovenije. A četudi se stroka lahko bolj ali manj strinja o ukrepih, ni njena naloga, da jih izvršuje, ampak je to naloga politike, ki mora znati načrtovati in uskladiti delovanje vseh družbenih podsistemov. **Andrej Drpal**, dolgoletni partner v svetovalno-komunikacijskem podjetju Pristop in avtor knjige *Kako stvari vznikajo* (2009) pri tem opozarja na raziskave harvardske poslovne šole. Ugotovili so namreč, da si ljudje želimo razmišljati in načrtovati predvsem kakšno leto ali dve v prihodnost, zanemarjamo pa trenutne odločitve in jasno definiranje dolgoročne vizije. Najbolj nesmiselno je prav srednjeročno načrtovanje, saj ga zaznamuje preveč spremenljivk, da bi bili lahko natančni. Večina ne upošteva, da vsak trenutek sedem milijard zemljanov stori nekaj, kar bistveno spremeni okolje; to počno

tudi organizacije, od družin prek podjetij, raznih skupnosti do držav; v vsakem trenutku torej deset do dvajset milijard korakov. Vsak po svoje. Če gledamo dogajanje okrog zadnje globalne krize, ki se je začela pri ameriških investicijskih bankah, nadaljevala z nepremičninami in nato s krizo v Grčiji in »perifernih« evropskih državah, zdaj se govori o balonu študentskih kreditov in o zmanjšanju bonitetne ocene Francije ... res težko predvidevamo, kaj nas čaka v prihodnjem letu ali celo štirih, kolikor traja redni mandat. Sliši se tudi marsikatera zelo črna napoved, denimo sociolog Urban Vehovar in ekonomist Jože P. Damijan za naslednje leto in pol ne napovedujeta le težkih časov, temveč zelo verjetno ponoven padec vlade in celo »socialni zlom, najverjetneje jeseni 2012«. Po Drapalovem mnenju pa resnih podlag za take ali drugačne napovedi preprosto ni.

Dobra novica je že pretežna usklajenost ekonomske stroke: to pomeni, da vsaj kratkoročni gospodarski ukrepi ne bi smeli biti pretirano sporni: podpiral jih bo volilni izid, njihov fokus pa bi po Drapalovem moral biti, da se ljudi aktivira, »spravi delati«. Tudi Makovčeva je prepričana, da problem ni kaj, temveč kako, in da se šele v tej točki začne politika kot urejanje skupnih zadev. Vlada mora igrati z odprtimi kartami, povedati, kaj je v igri, kaj in kako lahko prispeva posameznik in kaj lahko zato od države pričakuje: učinkovito delovanje pravnega sistema in bistvene storitve socialne države, kot so šolstvo, zdravstvo in (socialna) varnost. Naloga sprotne politike je usklajevati korake z nenehno spreminjajočimi se razmerami, obenem pa skrbeti za doseganje najširšega družbenega konsenza. Drapal pri tem poudarja, da imajo za definiranje koncepta in vizije države moralno, intelektualno, pa tudi osebno odgovornost prav voditelji države.

TRANZICIJA 2.0

Vuk Ćosić, spletni umetnik in predavatelj, na več prejšnjih volitvah tudi svetovalec za spletne komunikacije socialnim demokratom in predvolilni ekipi Danila Türka, je do ponudbe na letošnjih volitvah zelo skeptičen: stranke se po njegovem mnenju vedejo, kot da je zdajšnja kriza dolgotrajna dež, ki pa bo prej ali slej ponehal in potem bo spet vse v redu. Sanjarijo o izgubljenem rajju, razlikujejo pa se le po tem, kako daleč v preteklost bi nas vrnile. V nasprotju s tem je Ćosić prepričan, da smo v globalnem merilu na začetku nove tranzicije, radikalnega prehoda v informacijsko družbo. Ta bo dolgoročno mnogo bolj posegel v samo delovanje družbe, kot je posegla dosedanja političnoekonomska tranzicija, v kateri je šlo predvsem za distribucijo lastnine. Po njegovem mnenju je Slovenija izjemno slabo pripravljena na ta prehod, kar se kaže v velikem odlivu sodobnih visokotehnoloških novih podjetij (»start-up«). Že izguba visoko izobraženih posameznikov, ki odidejo v tujino, ker v Sloveniji ne vidijo prihodnosti, bi morala biti zelo zaskrbljujoča, izguba že formiranih podjetij pa je katastrofa: posameznik se morda še vrne, podjetje, ki uspe v tujini, pa lahko postane celo kanal nadaljnjega odtoka vrhunskih posameznikov.

Vseeno informacijska družba po Ćosićevem mnenju ostaja velika priložnost, saj je Slovenija zaradi svoje majhnosti lahko bolj fleksibilna in samozavestna v eksperimentiranju: na področju intelektualne lastnine in e-demokracije bi hitro lahko napravili pomembne korake. Državljska participacija je velika tema, ki se je trenutno lotevajo tudi protestniki pred borzami, z aktiviranjem e-demokracije pa bi na tem področju lahko marsikaj premaknili. Zadeva ni tehnološko nič bolj zapletena kot spletno bančništvo, ki je nekaj povsem običajnega že več kot desetletje, odpira pa seveda serijo kompleksnih pravnih vprašanj – ampak to jih tudi vrsta

drugih družbenih področij, ki niso tako izrazito progresivna, kot je participacija v družbenem odločanju. Vsekakor gre za preplet dejavnosti od informacijske tehnologije do prava in sociologije ter politike, s katerimi bi Slovenija lahko aktivno posegla v globalno debato o upravljanju in izvajanju skupnih zadev. Žal v dosedanjih političnih razpravah o tem ni bilo kaj dosti slišati; v Sloveniji so zelo močne interesne skupine na drugih področjih, ki se bolj agresivno postavljajo zase in so znale tudi v parlamentu odlično zastopati svoje interese.

VREDNOTE IN ZASTOPANJE INTERESOV

V resnici pa gre za mnogo večje stvari: gre za vizijo slovenske družbe čez dve, tri, celo štiri desetletja. O tem razmišlja tudi Drapal, ki pravi, da se nazadnje tovrstne debate vedno končajo pri vrednotah. In prav pri vrednotah se strinjanje, ki ga je stroka dosegla glede nujnih gospodarskih ukrepov, konča. Ali drugače – treba bi ga bilo začeti iskati na novo. Dr. **Barbara Rajgelj**, docentka za pravne predmete na ljubljanski Fakulteti za družbene vede in solastnica gejem in lezbijkam prijaznega lokala Café Open, opozarja na medsebojno povezanost razrednega in identitetnega boja, pa tudi drugih osvobodilnih gibanj za opolnomočenje posameznika. V demokratizacijskih gibanjih v osemdesetih so skupaj nastopali bolj ali manj alternativni kulturniki, katoliki, predstavniki feministične in istospolne iniciative, osveščeni kmetje in teoretiki nasprotujočih si smeri ter zgodnji podjetniki. Njihova

skupna vrednota je bila svoboda, osebna in politična (in, to se pogosto pozablja, blagostanje, saj je bila Jugoslavija v osemdesetih letih preteklega stoletja bankrotirana država). Enakost je bila v socialistični Jugoslaviji in Sloveniji samoumevna ali vsaj zapovedana, glede svobode pa je večinoma veljal aforizem, da je prepovedano vse, kar ni izrecno dovoljeno, ne pa, da je dovoljeno vse, kar ni izrecno prepovedano.

Po dvajsetih letih samostojne Slovenije imamo s svobodo in enakostjo ponovno težave: to po svoje dokazujeta tako lokalni del globalnega gibanja 99% kot pobuda *Za prostoro svobode*, ki je nastala ob (oziroma proti) pobudi za razpis referenduma o družinskem zakoniku. Nekateri pobudniki referenduma so svoje nasprotovanje družinskemu zakoniku usmerili predvsem na problematiko pravice istospolnih parov do posvojitve otrok. A to nasprotovanje je manj očitno povezano z vrednotami, kot je bilo nasprotovanje pravici do izbire (takrat je bila problematizirana pravica do svobodnega odločanja o rojstvu otrok), ki je sprožilo prve javne proteste pred poslopjem parlamenta že leta 1991. Nasprotniki družinskega zakonika namreč govorijo o naravni družinski skupnosti, ki pa je biološka danost in ne vrednota sama po sebi. Če bi v tej zvezi govorili o vrednotah, bi verjetno prišli do nekakšne zavezanosti tradiciji – pri čemer se hitro znajdemo na področju, ki ga je Vuk Ćosić opredelil kot vračanje v bolj ali manj oddaljeno idilično preteklost. Barbara Rajgelj si široko fronto, ki se je oblikovala v podporo družinskemu zakoniku, razlaga s streznitvijo: ljudje so ugotovili, da se težnje po omejevanju svobode ne bodo ustavile ob istospolnih družinah, ampak bodo korak za korakom šle naprej, od zunaj-zakonskih skupnosti do splava, pravic samskih oseb in verouka v šolah. Poleg tega so doslej odgovorno vlogo odigrali tudi mediji, saj najbolj sovražnih in nizkotnih pogledov večinoma niso pripustili v medijski prostor. Pa vendar, opozarja Rajgeljeva, mediji pri številnih drugih družbenih vprašanjih pogosto igrajo prav vlogo razpihivalca žerjavice.

Vse kaže, da se še vedno spopadamo z zelo osnovnimi problemi zastopanja posameznih deprivilegiranih družbenih skupin: za socialno in pravno ogroženost posameznih skupin delavcev so v veliki meri krivi sindikati, ki v Sloveniji niso verodostojen reprezentant delavstva, saj so zamudili

Stran / Page: 10

Doseg / Reach: 0

Država / Country: SLOVENIA

Površina prispevka / Size: 2289 cm2

4 / 7

vse dosedanje probleme tranzicije – od privatizacije, iztiskanja malih delničarjev, menedžerskih prevzemov in pravic migrantskih delavcev do neplačevanja prispevkov s strani delodajalcev. Rajgljeva tudi meni, da »danes temeljnih vprašanj ne postavljajo niti politika, niti delavsko gibanje, niti etablirane civilnodružbene organizacije, niti zaposleni na univerzah ali inštitutih: vprašanja namesto nas postavljajo pred borzo. Zato se bomo morali vsi, ki smo plačani za to, da postavljamo vprašanja in iščemo odgovore, vprašati, komu ali čemu služimo?« Obstaja pa tudi drug problem, kako odgovore, ko jih imamo, posredovati: politične stranke so intelektualno izropane, saj si le redko kdo želi umazati ime s političnim delovanjem. Rajgljeva verjame, da je nujno rehabilitirati strankarsko politiko, zato je na lokalnih volitvah kandidirala na listi LDS. S skepso gleda na distanco do politike, ki jo poudarjajo *Prostori svobode*, kot tudi na idejo o koncu predstavniške demokracije protestnikov pred borzo. S tovrstnim ograjevanjem je strankarsko delovanje še dodatno diskreditirano. Videz umazanosti politike pa najbolj ustreza politikom samim, saj z njim izločamo konkurenco novih idej in obrazov. ■

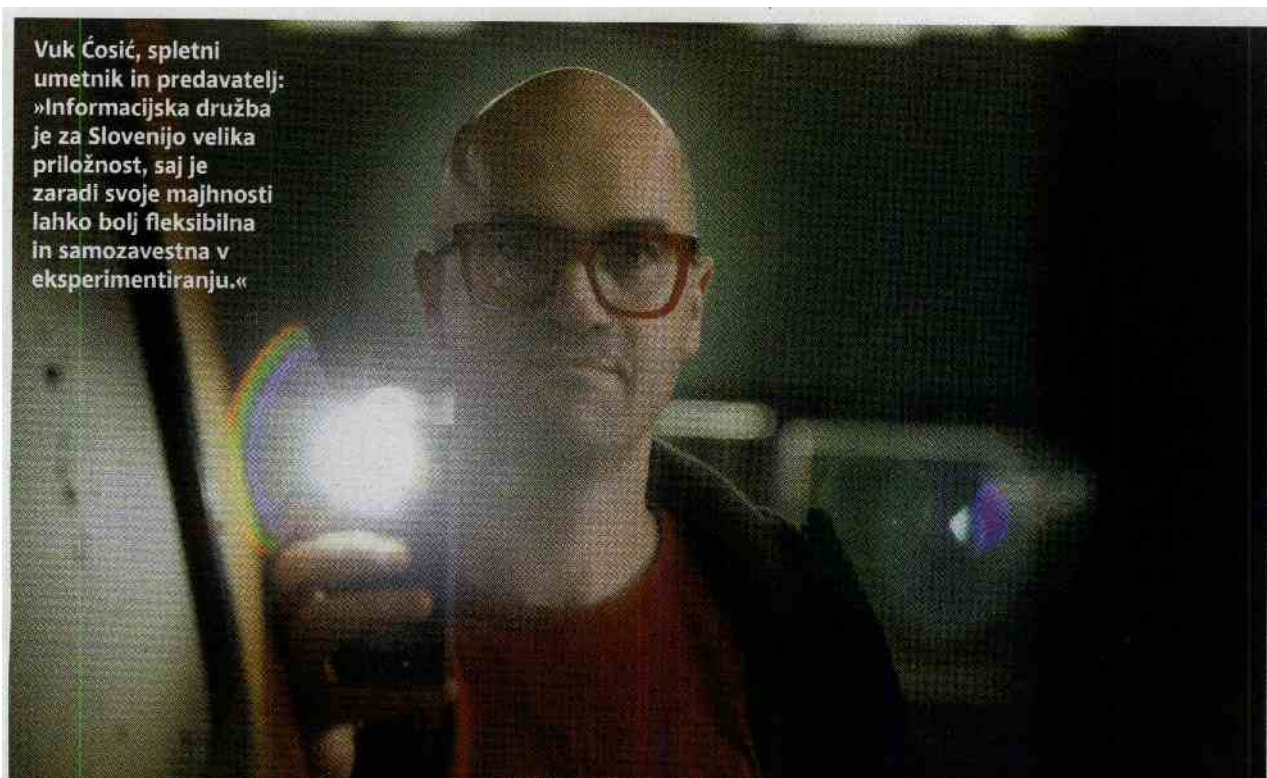
Stran / Page: 10

Doseg / Reach: 0

Država / Country: SLOVENIA

Površina prispevka / Size: 2289 cm²

5 / 7

KOLIČINA DRŽAVE

Maja Makovec Brenčič opozarja, da je za prihodnost družbe usodnega pomena tudi, kako svojo prihodnost vidijo mladi, in izpostavlja potrebo po vzpostavitvi sistema za prenos znanja v prakso ter spodbudo kulturi ustvarjalnosti in inovativnosti. Te kategorije se na različnih ravneh začnejo prepletati s pojmom odgovornosti, ki jo sogovorniki povezujejo še s potrebo po medsebojnem zaupanju.

Vse te koncepte Andrej Drapal pojasnjuje z besedno zvezo »back to basics«, pri čemer poudarja, da ne gre za »vrnitev h koreninam«, saj poetični jezik zakrije bistvo, sam temelj delovanja vsakega organizma, tako človeka kot podjetja ali države. In najbolj temeljna oblika načela »back to basics« so izhodišča darvinizma: »Zdaj se veliko govori o tem, ali naj imamo več ali manj države: to je idiotska alternativa. Državo imamo, ker jo potrebujemo: pred deset ali šest tisoč leti je pleme zadoščalo kot organizacijska oblika, pri sedmih milijardah ljudi pa ne zadošča več – čez tisoč let bo najbrž kakšna drugačna organizacijska oblika, danes pa je država pač tista oblika, ki funkcionalno temu času ustreza. In darvinistično vzeto se v vlogi branilca interesov države trudim, da bi bila ta čim bolj učinkovita in da bi zato preživela. Če pa država ne bo učinkovita, kot na koncu ni bila več Jugoslavija, alternativa več ali manj države sploh ne bo pomembna, ker bo morda zavladal kaos – to je prav tako sistem – ali pa kaj tretjega. Objektivna pozicija, ki bi lahko zastavila to alternativo, ne obstaja: gre samo za to, ali v državi vidimo sebe in zato zastopamo njene interese ali ne. In če jih, nam je v interesu, da je država učinkovita. Na tej točki pa pridemo do vprašanja osebne etike: če sem (tudi jaz) država, bom delal v njenem interesu, če sem (tudi jaz) podjetje, bom delal v njegovem interesu in tako naprej. Država je le eden od sistemov, ki determinirajo moje življenje – znotraj teh sistemov se oblikujejo moji interesi, vsak nosilec interesov pa mora sprejeti odgovornost za svoj interes in odločitve.« Po Drapalovem mnenju bi morali preseči kontekst razsvetljenjskega sveta, ki je utemeljen na formalni demokraciji, in si prizadevati za uveljavitev vsebinske demokracije, utemeljene na etičnem momentu »odgovornosti za svoj interes in odločitve«. Temu merilu dodaja še etimološki vpogled v pojem »ekonomija«: grška »*oikonomía*« pomeni »vodenje domačega gospodinjstva«, ki ponavadi ni samo stvar števil.

Pa vendar vse kaže, da bo ena glavnih predvolilnih tem prav vprašanje manj ali več države – tako v življenju državljanov kot v gospodarstvu. In prav v dilemi, ali naj se država umakne iz gospodarstva ali ne, se občutno razlikujejo tudi programi strank. Barbara Rajgelj meni, da umik države iz gospodarstva ne bo rešil problemov upravljanja družbe. Poudarja, da sta zasebni in javni sektor tako zelo prepletena, da ju je pogosto nemogoče ločiti. Medtem ko v zasebnem sektorju nastajajo socialna podjetja, se nekateri v javnem sektorju obnašajo kot najbolj brezobzirni kapitalisti. Bolj kot lastništvo gospodarstva je pomembno delovanje nadzornih mehanizmov in etični standardi, ki veljajo v kulturnem, političnem in poslovnem okolju. Če direktorji zlorablajo svoj položaj, je popolnoma vseeno, ali gre to na škodo malih delničarjev v zasebnem podjetju ali na škodo davkoplačevalcev v javnem.

ŠTIRI LETA ALI DESETLETJA?

Takšni koncepti seveda presegajo horizont volitev in obdobje enega mandata, za katerega Čosić trdi, da edini zanima politične stranke. Zato bo morda eno od spoznanj prihajajočih volitev, da obstoječe stranke dejansko ne iščejo ali pa nimajo odgovorov na najgloblje družbene probleme in napetosti v Sloveniji. Pa vendar bi morala biti naloga teh volitev ali pa vsaj obdobja do naslednjih izoblikovanje koncepta in vizije države oziroma konsenza o novi družbeni pogodbi, ki nam bo skozi zaporedje kratkoročnih korakov omogočala videti onstran horizonta enega mandata.

Ti koncepti in vizije so lahko zelo različni: v nedavnem pogovoru na Valu 202 je filozof dr. Božidar Debenjak omenil univerzalni temeljni dohodek kot eno od možnih rešitev za zahteve protestnikov pred borzami. Vizija Slovenije bi tako denimo lahko bila, da bi v določenem obdobju zagotovila univerzalni temeljni dohodek v višini minimalnega dohodka v neki idealni situaciji. Cilj ni majhen, je pa mogoče bolj ali manj natančno določiti, kaj bi morali narediti, da bi ga v določenem času lahko dosegli. Druga možnost je ogljična nevtralnost ali zelo visoka stopnja trajnostnega razvoja z zelo jasnimi vmesnimi postajami glede prometa, energetike, varčevanja itn. Tretja je tista, ki jo zagovarja Čosić: da Slovenija postane najbolj prodorna država na področju informacijske družbe, ki na mnogih področjih postavlja standarde. Ta možnost bi verjetno pomenila tudi zelo ambiciozno odpiranje v svet, saj bi se bilo smiselno nasloniti na čim širši bazen strokovnjakov z vsega sveta, ki bi jim Slovenija ponudila odlične pogoje za delo in kakovost življenja.

Verjetno bi bil čas razprave o viziji prihodnosti pravi tudi za dostojno zaprtje poglavja o naši polpretekli zgodovini: čas za civilizirano razpravo o uporabi proti okupatorju, o partijski zlorabi tega upora, o revoluciji, o kolaboraciji, o državljanski vojni, o zločinah na obeh straneh, o povojnih pomorih, o štirih desetletjih in pol političnega sistema, ki je temeljil in se poganjal naprej tudi z vladavino strahu in s kršenjem temeljnih človekovih pravic. Če bi nam kaj takega uspelo, bi pomenilo, da smo postali zreli in odgovorna nacija, ki je zmožna razumeti Drugega, ki je zmožna

Stran / Page: 10

Doseg / Reach: 0

Država / Country: SLOVENIA

Površina prispevka / Size: 2289 cm2

7 / 7

odpustiti, predvsem pa si odgovoriti na vprašanje, zakaj je v času, ki je zahteval narodno (danes bi rekli družbeno) enotnost, prišlo do nepremagljivih in za prihodnost slovenske družbe usodno tragičnih notranjih sporov. Relativizem, s katerim kot družba še kar naprej zagrinjamo kraška brezna in rudniške jaške, obravnavamo politične umore in kršenje temeljnih človekovih pravic v preteklosti in s preštevalci kosti zmerjamo tiste, ki si prizadevajo 65 let po končani vojni pokopati mrtve, namreč ni iz nobenega drugega testa, kot je vrednostni relativizem dandanašnje sloven-

ske politike in kot so številne druge anomalije slovenske družbe. Te razprave kot družba nismo dolžni »le« vsem žrtvam vojne in povojnih pomorov ter njihovim še danes živim svojcem in vsem žrtvam nedemokratskega sistema, ki je vojni sledil, temveč tudi prihodnjim generacijam. Še toliko bolj, ker bo tudi njihova usoda v marsičem odvisna od dogajanja drugod po svetu – tako kot je bila usoda očetov naših očetov v času druge svetovne vojne.

Preprosto rečeno, ne gre samo za to, kako bomo živeli naslednja štiri leta, ampak tudi naslednja štiri desetletja. ■